

dziesięciu lat oraz watykańskich instytucji, takich jak Papieska Akademia Nauk czy Papieska Akademia dla Życia.

Stawia on przed czytelnikiem trzy tezy:

1. Teza medyczna: Ciała pacjentów z diagnozą ŚM nie są martwe.
2. Teza filozoficzna: Osoba nie jest martwa, dopóki żyje jej ciało.
3. Teza moralna: Żyjący pacjent nie może być traktowany jako środek (narzędzie) dla dobra innego pacjenta.

Prezentowana publikacja o. Norkowskiego jest obszernym i szczegółowym studium ważnego, ale i niezwykle trudnego zagadnienia, jakim są stany zaburzenia świadomości. Stanowi ona kompleksowe opracowanie zagadnienia, niemające sobie równych na polskim rynku wydawniczym. Autor bez emocji referuje wszystko to, co zebrał na interesujący go temat w bogatej literaturze przedmiotu i merytorycznie poukładał. Odwołuje się do znanych autorytetów, cytując ich dzieła zamieszczone w prestiżowych czasopismach medycznych. Jako zobrazowanie wywodów teoretycznych podaje starannie dobrane przypadki kliniczne, które pomagają w lepszym zrozumieniu poruszanych kwestii.

Książka ta jest nie tylko ważnym dziełem dla osób zajmujących się omawianymi problemami w praktyce medycznej, ale także obowiązkową lekturą dla filozofów, etyków i tych wszystkich osób, którym leży na sercu dobro człowieka.

ks. Krzysztof Paluch SCJ

BOŻENA SZEWCZUL, *Działalność zakonodawcza bł. Honorata Koźmińskiego a nowe instytucje w Kościele katolickim*, Warszawa 2008, ss. 565.

W 2008 roku, nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, ukazała się rozprawa habilitacyjna s. Bożeny Szewczul ze Zgromadzenia Sióstr Wynagrodzicielek Najświętszego Oblicza.

W historii Kościoła dostrzegamy pewną ewolucję form życia konsekrowanego. Ich różnorodność nie wyczerpała się w instytucjach typu monastycznego, zakonnego czy stowarzyszeniowego. W Europie, w dobie

rewolucji francuskiej, pojawiają się nowe instytucje, które stylem życia w zasadniczy sposób odbiegają od istniejących zgromadzeń zakonnych. W Polsce, w wyniku carskiej kasaty zakonów, o. Honorat Koźmiński staje się odnowicielem życia zakonnego poprzez utworzenie wielu instytutów w formie zbliżonej do dzisiejszych instytutów świeckich. Ich charakterystyczną cechą jest prowadzenie życia zakonnego ukrytego bez habitu i bez oznak zewnętrznych.

Autorka pracy, zainspirowana duchem soborowej odnowy życia zakonnego oraz setną rocznicą reorganizacji bezhabitowych zgromadzeń honorackich wraz z ostatecznym uregulowaniem ich statusu prawnego (1908 rok), postanowiła zbadać i ukazać czytelnikowi działalność zakonodawczą o. Honorata Koźmińskiego w kontekście innych zgromadzeń założonych mniej więcej w tym samym czasie, których członkinie nie praktykowały życia wspólnotowego i nie nosiły stroju zakonnego.

Recenzowana publikacja składa się z następujących części: spis treści w języku polskim (s. 5-12), wykaz skrótów (s. 13-19), wstęp (s. 21-27), sześć rozdziałów (s. 29-484), zakończenie (s. 485-488), bibliografia (s. 489-542), streszczenie w języku włoskim (s. 543-546) i angielskim (s. 555-557) oraz spis treści w języku włoskim (s. 547-554) i angielskim (s. 558-565).

W pierwszym rozdziale (s. 29-92), zatytułowanym *Kontekst historyczny powstawania nowych instytutów zakonnych w Europie*, autorka przybliży czytelnikowi zagadnienie powstawania nowych instytutów w Europie od XVI do XIX wieku. W sposób wyczerpujący przedstawia sytuację Kościoła katolickiego i zakonów nie tylko na ziemiach polskich, znajdujących się pod zaborami – zwłaszcza w Królestwie Polskim po klęsce powstania styczniowego – ale także w Anglii, we Francji oraz Włoszech. Prześladowania religijne, które objęły we wspomnianym przedziale czasu Europę, a także w niektórych krajach kasata istniejących instytutów zakonnych, wymusiły konieczność poszukiwania nowych form realizacji życia zakonnego w Kościele. W tym kontekście historycznym pojawia się fenomen o. Honorata Koźmińskiego, który założył 26 bezhabitowych i 3 habitowe zgromadzenia honorackie. Stąd też autorka w niniejszym rozdziale najdokładniej ukazuje warunki życia zakonnego na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim. Kasata

zakonów po powstaniu styczniowym skłoniła o. Koźmińskiego do poszukiwania nowych sposobów realizacji rad ewangelicznych. W sposób szczegółowy zostaje przedstawiona w tej części rozdziału osoba i działalność społeczno-założycielska błogosławionego, powiązana z charakterystyką zakładanych przez niego instytutów. Zgromadzenia te – jak podkreśliła autorka – nie tylko powstały po to, by umożliwić wiernym prowadzenie życia poświęconego całkowicie Bogu w warunkach zaistniałych na ziemiach polskich po powstaniu styczniowym, ale i były one odpowiedzią na konkretne potrzeby społeczeństwa borykającego się w owym czasie z różnorakimi trudnościami.

W rozdziale drugim pt. *Istotne elementy życia zakonnego* (s. 93-179) znajdujemy omówienie w aspekcie historyczno-prawnym konstytutywnych elementów życia zakonnego od jego powstania aż do publikacji Kodeksu Jana Pawła II (1983 rok). Są to święte więzy, życie braterskie we wspólnocie, przestrzeganie klauzury i obowiązek noszenia stroju zakonnego. Znaczący wpływ na ewolucję tych fundamentalnych składników życia zakonnego niewątpliwie miały nowe instytuty, które powstały od XVI do XIX wieku pod wpływem przemian społeczno-politycznych w Europie. Przemiany te wymuszały na niektórych instytutach wprowadzenie do życia zakonnego zasadniczych zmian, które niekiedy z kolei naruszały substancjalne elementy praktykowanego wówczas życia zakonnego. Dotyczyły one nie tylko rezygnacji ze składania ślubów uroczystych i zachowania ścisłej klauzury, ale także obowiązku noszenia stroju zakonnego i praktykowania życia wspólnego. Wymagały zatwierdzenia przez Stolicę Apostolską. Niektóre z nich uzyskały jej aprobatę. Jednak były też takie innowacje, których Stolica Apostolska nie uznała, gdyż jej zdaniem zbyt naruszały zasadnicze elementy dyscypliny zakonnej.

W pierwszej kolejności autorka zarysowuje ewolucję zobowiązań do życia według rad ewangelicznych od *propositum* przez *promissio* do *votum*. Omawia w tej materii zagadnienie ślubów prostych oraz ślubów publicznych, zarówno czasowych, jak i wieczystych. Następnie przybliży czytelnikowi drugi istotny element życia konsekrowanego, jakim jest życie braterskie we wspólnocie. Dalej autorka ukazuje początek istnienia klauzury oraz zasadnicze etapy jej ewolucji. Zmiany koncepcji

klauzury, zarówno mniszek, jak i instytutów o charakterze apostołskim, wymuszają przede wszystkim warunki społeczne, kulturowe i ekonomiczne. Mimo wyraźnej tendencji otwarcia się instytutów na problemy współczesnego świata poprzez podjęcie wielorakich form własnej aktywności apostołskiej klauzura – jak to ukazała autorka – pozostaje nadal istotnym elementem życia zakonnego. W ostatniej części drugiego rozdziału podjęła próbę rozstrzygnięcia kwestii żywo dyskutowanej nie tylko współcześnie, ale także w przeszłości, a mianowicie: czy habit czyni zakonnika? Zarysowana problematyka jest rozważana nie tylko w aspekcie podkreślenia wymowy habitu zakonnego pojmowanego jako znak zerwania z życiem świeckim i wybrania drogi życia zakonnego w konkretnym zgromadzeniu, ale także w kontekście instytutów bezhabitowych.

Po ukazaniu w rozdziale drugim istotnych elementów życia zakonnego, pozwalających lepiej dostrzec motywy zakładania zgromadzeń bezhabitowych, autorka w rozdziale trzecim (s. 181-254) przybliża czytelnikowi nowe instytuty zakonne powstałe w Europie Zachodniej, zwłaszcza te, do których w swej aktywności założycielskiej nawiązywali o. Honorat Koźmiński oraz inni założyciele zgromadzeń bezhabitowych. Charakterystykę tych instytutów zakonnych, zwłaszcza powstałych w okresie rewolucji francuskiej, poprzedza ukazanie czytelnikowi pierwszych specyficznych form życia poświęconego Bogu zbliżonych do instytutów zakonnych, lecz odmiennych od tradycyjnego życia mniszego. Do nich należą mniszki żyjące we własnych domach, beginki oraz Towarzystwo św. Urszuli założone przez św. Anielę Merici. Oryginalność nowych instytutów założonych w Europie Zachodniej, szczególnie tych powstałych w okresie rewolucji francuskiej i po jej zakończeniu polegała na wniesieniu do życia zakonnego, m.in. pod wpływem prześladowań religijnych, nowych elementów, takich jak rezygnacja ze składania ślubów uroczystych i ścisłego przestrzegania klauzury zakonnej, a także noszenia stroju duchownego, czy też odejście od prowadzenia życia wspólnotowego. Do tych nowych form nawiązał w swej działalności zakonodawczej o. Honorat.

W rozdziale czwartym (s. 255-336), noszącym tytuł *Nowe elementy życia zakonnego w zgromadzeniach ukrytych. Zgromadzenia bezhabitowe*

a instytuty świeckie, autorka ukazuje w pierwszej części nowatorstwo bezhabitowych zgromadzeń honorackich na tle nowych elementów życia zakonnego, zasygnalizowanych już częściowo w poprzednim rozdziale. W prezentacji odwołuje się do wypowiedzi o. Honorata, który uważał, że istota życia zakonnego nie ma umocowania w przejawach zewnętrznych, takich jak noszenie stroju zakonnego, zamieszkanie pod jednym dachem klasztoru czy rygorystyczne respektowanie klauzury i oddawanie się nieustannie modlitwie, ale polega „na dążeniu do doskonałości przez opuszczenie sercem wszystkiego i przez zachowanie trzech rad ewangelicznych”. Opierając się na tych słowach autorka uzasadnia słuszność powołania bezhabitowych instytutów, które ostatecznie spotkały się z afirmacją i zatwierdzeniem ze strony kompetentnej władzy kościelnej. W drugiej części czwartego rozdziału zostały scharakteryzowane istotne cechy zgromadzeń bezhabitowych założonych na terenach Europy Zachodniej. Natomiast w ostatniej części rozdziału autorka dostrzega, dokonując porównania zgromadzeń bezhabitowych z instytutami świeckimi, znaczące podobieństwa między instytutami honorackimi a instytutami świeckimi, szczególnie w zakresie ich sposobu życia i drogi uzyskania aprobaty kościelnej.

W kolejnym, piątym rozdziale (s. 337-399) – *Praktyka Stolicy Apostolskiej stosowana podczas zatwierdzenia nowych instytutów* – zostają przedstawione procedury zatwierdzania nowych instytutów od momentu powstania pierwszych form życia konsekrowanego w Kościele do aktualnie obowiązującego prawodawstwa. Autorka wnikliwie analizuje, na podstawie tekstów źródłowych, zagadnienie aprobaty papieskiej instytutów o ślubach prostych habitowych oraz zgromadzeń bezhabitowych. W analizie przywołuje m.in. rzadko cytowane w badaniach naukowych *Methodus* abpa A. Bizzariego oraz *Normy* z 1901 roku, opracowane przez Kongregację Biskupów i Zakonników, w których ukazano procedurę zatwierdzenia przez Stolicę Apostolską instytutów o ślubach prostych i ich konstytucji. Wykorzystuje także wota konsultorów, dotyczące zatwierdzenia polskich i zachodnioeuropejskich zgromadzeń bezhabitowych, które są świadectwem odbywających się debat w Kongregacji Biskupów i Zakonników dotyczących instytutów bezhabitowych.

Rozważania ostatniego, szóstego rozdziału (s. 401-484) skupiają się na ukazaniu starań o Honorata Koźmińskiego o zatwierdzenie założonych przez niego instytutów przez Stolicę Apostolską oraz procesu reorganizacji zgromadzeń honorackich. Autorka prezentuje trudności, jakie wspomniane zgromadzenia napotkały na drodze do uzyskania zatwierdzenia ze strony Stolicy Apostolskiej. W dalszej kolejności ukazuje przyczyny ich reorganizacji oraz ustosunkowuje się do decyzji biskupów Królestwa Polskiego i ich wpływu na dalsze losy zgromadzeń bezhabitowych. Niepokoje władzy kościelnej miały swe źródło nie tyle w liczbie powstających instytutów honorackich, ile w braku sprecyzowanego ich statusu prawnego. Stąd biskupi wyrażali postulaty jasnego uregulowania ich stanu prawnego. Ojciec Honorat – jak podkreśliła autorka – podporządkowywał się zarządzeniom biskupów oraz zachęcał stanowczo do tego samego poszczególne instytuty. W swych listach kierowanych do władz kościelnych wyjaśniał sens podjętych działań, które opierały się na uprawnieniach otrzymanych od swych przełożonych. Gdy się okazało, że jego działalność zakonodawcza może wykraczać poza otrzymane pozwolenia, kierował swe instytuty do Stolicy Apostolskiej w celu otrzymania aprobaty. Podejmując próbę oceny reorganizacji zgromadzeń honorackich, autorka zauważyła, że wiele nieporozumień związanych z zatwierdzeniem nowych instytutów wynikało z trudności rozeznania przez biskupów i Stolicę Apostolską specyficznego charyzmatu o. Honorata. Stąd też w końcowej części rozdziału ukazuje problematykę współczesnych wspólnot, które nie przystają do istniejących już form życia konsekrowanego, a tym samym wymagają zatwierdzenia przez Stolicę Apostolską jako nowe formy życia według rad ewangelicznych.

Recenzowana publikacja przedstawia szeroką panoramę zgromadzeń honorackich na tle innych powstałych w tym samym czasie instytutów zakonnych oraz w kontekście istotnych elementów życia zakonnego. Ukazuje więc oryginalność charyzmatu o. Honorata Koźmińskiego. Instytuty założone przez polskiego kapucyna były przede wszystkim odpowiedzią na palące wyzwania i potrzeby społeczności, w kontekście ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej. Wypełniały posługę, której – idąc za słowami Jana Pawła II wypowiedzianymi w 1996 roku pod-

czas otwarcia IX Zwyczajnego Synodu Biskupów poświęconego życiu konsekrowanemu – dzisiaj także należałoby oczekiwać od osób konsekrowanych, a mianowicie nieustannego wychodzenia wraz z całym Kościołem naprzeciw człowiekowi współczesnemu, borykającemu się z różnorodnymi trudnościami.

Monograficzne opracowanie działalności zakonodawczej o. Koźmińskiego stanowi nie tylko inspirację prawną dla powstających nowych instytutów zakonnych, ale i jest dowodem otwartości Kościoła na rodzące się ustawicznie, pod wpływem Ducha Świętego, nowe formy życia konsekrowanego, które jednak, po właściwym rozeznaniu i poznaniu charyzmatów ich założycieli, wymagają zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej (kan. 605 KPK/83).

ks. Marek Stokłosa SCJ

Ks. HENRYK SEWERYNIAK, *Teologia fundamentalna*, Warszawa 2010, t. 1, ss. 520, t. 2, ss. 380.

W Wydawnictwie „Więź”, w serii podręcznikowej, ukazała się książka ks. Henryka Seweryniaka pt. *Teologia fundamentalna*. Książka jest poszerzonym i przebudowanym opracowaniem teologii fundamentalnej dokonany przez tego autora przed dziesięciu laty.

Autor jest teologiem fundamentalnym, profesorem doktorem habilitowanym, obecnie kierownikiem Katedry Eklezjologii i Prakseologii Apologijnej na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz kierownikiem Sekcji Teologii Fundamentalnej tej uczelni. Jest również członkiem Komitetu Nauk Teologicznych PAN. To twórczy i oryginalny teolog, który potrafi wytyczać własną ścieżkę naukową.

Jak już zaznaczono, publikacja jest podręcznikiem z zakresu teologii fundamentalnej, dlatego omawia przede wszystkim zagadnienie objawienia chrześcijańskiego, które dokonało się w Jezusie Chrystusie (t. 1), oraz teologię Kościoła, który służy przekazywaniu tego Objawienia (t. 2).